

MÄELLÄ JA JOELLA

ELÄMÄÄ KERKKOON KYLÄSSÄ

Millaista mahtoi olla elämä Kerkkoon kylässä ennen vanhaan? Millainen oli kerkkoolaisten lasten arki menneinä vuosisatoina? Mistä voit vielä tänäkin päivänä löytää jälkiä kivikautisesta Kerkkoosta? Ja mistä tulee kylän nimi Kerkkoo? Vastauksen näihin ja moniin muihin historian arvoituksiin sinä löydät tästä kirjasta.

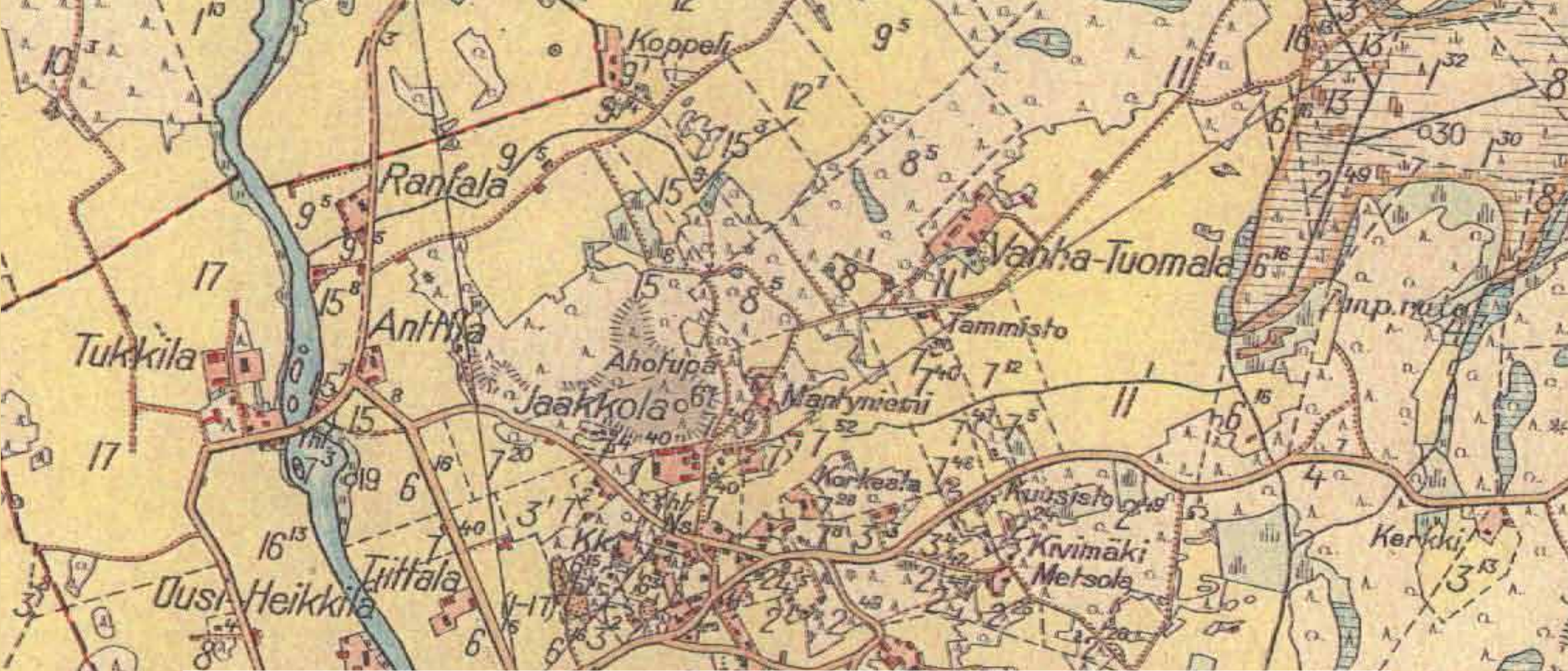
Kerkkoon kylä on olennainen osa vanhaa Porvoonjokilaaksoa ja sen ainutlaatuista kulttuurimaisemaa. Vuosisatojen saatossa kivikautisesta asuinpaikasta on muotoutunut kylä keskellä Porvoon kaupunkia. Kerkkoon kyläyhdistys on koonnut yksien kansien väliin runsaasti mielenkiintoisia tarinoita Kerkkoon kylän menneisyydestä – jännittäviä kertomuksia mäeltä ja joelta, jotka kiehtovat niin lapsia kuin myös aikuisia.

ISBN 978-952-92-5891-8

Kerkkoon kyläyhdistys ry aloitti toimintansa 1978. Kyläyhdistyksen tarkoituksena on lisätä kylän viihtyvyyttä, ajaa kylän yhteisiä asioita ja pitää yhteyttä, ensin Porvoon maalaiskunnan ja sittemmin Porvoon kaupungin päättäjiin. Kyläyhdistyksestä voit lukea tarkemmin internet-sivuilta www.kerkkoo.fi

MÄELLÄ JA JOELLA

Kerkkoon kyläyhdistys ry

MÄELLÄ JA JOELLA

ELÄMÄÄ KERKKOON KYLÄSSÄ

Kerkkoon kyläyhdistys ry

MÄELLÄ JA JOELLA

ELÄMÄÄ KERKKOON KYLÄSSÄ

1. painos

© Eliisa Jäntti, Ilari Mäkinen, Marja Nurme, Panu Nykänen,
Anne Rihtniemi-Rauh, Piritta Simola, Paula Teinonen-Lahti,
Kaisa Viitanen ja Kerkkoon kyläyhdistys ry

© kuvitus Tea Itkonen ja Lauri Pitkänen
Valokuvat pääosin kerkkoolaisten kotialbumeista sekä
Kerkkoon kyläyhdistyksen ja Porvoon museon
valokuva-arkistoista

kansikuvat: Porvoon pitäjän kartta, pohjoiset osat, 19xx
(Maanmittauslaitoksen kartta-arkisto), valokuvassa Veikko
Valve istumassa Runnin rinteellä (Eliisa Jäntti)

kirjatoimikunta:

Eliisa Jäntti, Ilari Mäkinen, Panu Nykänen, Anne Rihtniemi-
Rauh, Piritta Simola, Paula Teinonen-Lahti sekä asiantuntija-
jäsenenä Hannele Tenhovuori, Porvoon museo

toimitus: Kaisa Viitanen

graafinen suunnittelu ja taitto: Tea Itkonen

kustantaja: Kerkkoon kyläyhdistys ry

Kirjaan liittyvät äänitallenteet ovat kuunneltavissa
www.kerkkoo.fi tai Kerkkoon kirjastossa.
Tallenteiden ääni-käsittely ja leikkaus Erik Lindroth.

ISBN 978-952-92-5891-8

WS Bookwell Oy
Porvoo 2009

LUKIJALLE

Kerkkoon kylää. (Pekka Silvennoinen)

Aikojen kuluessa ihmisten elämäntapa on muuttunut. Kivikaudella ruoka hankittiin kalastamalla ja metsästämällä. Sitten ihmiset ryhtyivät rakentamaan taloja ja viljelemään maata. Myöhemmin kehittyivät eri ammatit ja perustettiin tehtaita. 1900-luvun puolivälin jälkeen käynnistyi uusi muutos: kylistä muutettiin kaupunkeihin. Maaseudun perinteinen elämä, työt ja tavat lähes unohtuivat. Muuttovirta on kuitenkin kääntynyt toiseen suuntaan. Kerkkooseen on rakennettu paljon taloja ja tullut uusia asukkaita.

Kerkkoon kyläyhdistyksessä keskusteltiin oman kylähistorian kirjoittamisesta vuonna 2007. Kylän menneisyyteen liittyvistä tiedoista ja tarinoista koottiin tämä lapsille suunnattu kirja. Kirjaan tutustumalla vanhat ja uudet kylän asukkaat saavat käsityksen elämästä Kerkkoossa eri aikoina ja siitä rikkaasta kulttuuriperinnöstä, josta kylän maisema, luonto ja vanhat talot kertovat. Kylä itsessään on historian kirja, kun sitä vain osaa lukea.

Olemme saaneet tukea tämän kirjan tekemiseen Suomen Kulttuurirahaston Uudenmaan rahastolta, Säästöpankkisäätiö Porvoolta, Porvoon kaupungilta ja Opetusministeriöltä.

Moni ihminen on auttanut meitä tämän kirjan tekemisessä. Lämmin kiitos kaikille heille!

Elokuun 1. päivänä 2009
Kirjan tekijät

PS. Kerkkoon kyläyhdistys ry jatkaa edelleen kylän historiaan liittyvän tiedon keruuta. Ottakaa yhteyttä!

SISÄLLYS

Kvartsiaarre kerkkoolai-
sesta pellosta (Suomen
kansallismuseo).

Elisabeth Rauhin
kädessä on vuonna
2006 löytynyt mui-
naismuisto
kivikaudelta.

Jollei Manda olisi pantan-
nut pula-aikana vaattei-
taan, olisi Porvoon pitäjän-
puku toisenlainen

Uimapaikan pikkusaarta
kutsuttiin Sepänantiksi,
koska seppäveljekset Antti
ja Erkki asuivat kohdalla

6	ESIHISTORIA
6	Kerkkoon maisema syntyy
7	Vesi kuljettaa kiviä, hiekkaa ja savea
7	Maa kohoaa merestä
9	Ihminen saapuu Kerkkooseen
10	Pronssi- ja rautakausi
11	Muinaisjäännöksiä etsimässä
12	HISTORIAALLINEN AIKA ALKAA
12	Pysyvä asutus Kerkkooseen
12	Rakennuspaikan valinta
13	Savutupa kotina
13	Pellot, niityt ja laitumet
14	Ryhmäkylä ja sarkajako
17	Tärkeitä keksintöjä
18	ISOJAKO
19	Maatalous
20	Työssä maatilalla
22	Kerkkoon talot
25	Pihat ja puutarhat
26	VAATTEET JA RUOKA ENNEN VANHAAN
26	Vaatteet säädyn mukaan
27	Kansanpuvusta kansallispukuun
28	Kotiruoka ennen vanhaan maataloissa
29	Häissä tarjottiin juhlaruokaa
30	LIIKENNEYHTEYDET
31	Liikkuminen Porvoonjoella
32	Tiet Kerkkoossa ja lähialueilla
32	Tien nimessä on pala kylän menneisyyttä
34	TEOLLISUUS TULEE KYLÄÄN
34	Käsityöstä teollisuuteen
36	Kattotiiliä tekemässä
37	Kangaspuilla kutominen
38	Kerkkoon suksitehtaat
42	Puusuksista muovisuksiin
44	SÄHKÖ JA PUHELIN
44	Mihin sähköä tarvitaan?

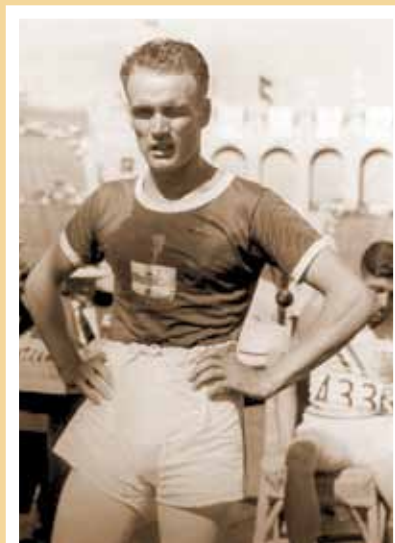
- 46 Koskeen voimalaitos ja pato
46 Puhelin
- 48 **POSTI JA PANKKI**
48 Posti Suomessa
49 Posti tulee Kerkkooseen
50 Pankki
51 Tuorelan Osuuskassasta Osuuspankiksi
- 52 **KAUPANKÄYNTIÄ**
53 Kerkkoon kaupat
54 Sota-aika ja säännöstely
- 56 **KERKKOON KIRJASTO**
- 58 **LASTEN ELÄMÄÄ KERKKOOSSA**
59 KERKKOON KOULU
59 Ennen omaa koulua
59 KOULUVUODET 1901-1930
59 Kerkkoon koulu rakennetaan
60 Ensimmäisiä opettajia ja oppilaita
61 Koulunkäynti
62 Aluksi koulussa syötiin omia eväitä
62 KOULUVUODET 1931-1970
62 Uudenlaista ruokaa ja uusia rakennuksia
63 Koulunkäynti
65 KOULUVUODET 1970-LUVULTA NYKYPÄIVÄÄN
65 Peruskoulu
67 Remontti ja urheiluhallin rakentaminen
67 Kouluruokailu
68 LAPSUUSMUISTOJA
72 Vanhoja leikkejä ja pelejä
72 LAPSET TYÖSSÄ
- 74 **YHDISTYKSIÄ JA SEUROJA**
74 Torppariyhdistys ja työväenyhdistys
75 Nuorisoseura
77 Urheiluseurat
78 Kuuluisia urheilijoita kylällä
78 Vapaapalokunta (VPK)
79 Suomen Punainen Risti (SPR)

Uheilutarpeiden uljas suksirivistö valmiina myyntiin. (Porvoon museo)

Sota-ajan jälkeen oli liha kortilla, vaikka maalla asuttiinkin

Oman kylän poika Lauri Lehtinen voitti kultaa Los Angelesin olympialaisissa 1932. (Suomen Urheilumuseo)

ESIHISTORIA

Jääkauden lopulla joet kuljettivat mukanaan kiviä ja hiekkaa. Ne kasaantuivat joen pohjalle ja kohtiin, missä joki laski mereen.

Kerkkoon maisema syntyy

Maapallon historiassa on monta ajanjaksoa, jolloin pohjoinen pallonpuolisko on ollut paksun jään peitossa. Tällaista aikaa kutsutaan jääkaudeksi. Viimeksi jääkausi oli noin 10 000 vuotta sitten. Silloin jäätikkö ulottui Pohjoisnavalta Alpeille asti. Suomi oli 2 - 3 kilometriä paksun jään alla.

Ilmaston muuttuessa jää suli vähitellen. Jään reuna vetäytyi kohti pohjoista ja Suomessa kohti luodetta. Jäätikön vetäytymisluonnasta kertovat kallioiden pintaan raapiutuneet urat. Jään sulaminen kesti tuhansia vuosia.

Sulaneesta vedestä muodostui jokia, jotka kulkivat jään päällä ja jäähän syntyneissä halkeamissa, rai-loissa. Jään reunassa joet laskivat mereen.

Yksi tällainen jääkauden sulamisvesiä kuljettanut joki on ollut suunnilleen samalla kohdalla kuin nykyinen Porvoonjoki. Jääkauden lopulla Etelä-Suomi oli meren pohjaa.

Vesi kuljettaa kiviä, hiekkaa ja savea

Sulamisvesi kuljetti mukanaan maaperästä irronnutta hiekkaa, kiviä ja savihiukkasia. Kivet hioutuivat pyöreiksi kieriessään virtaavassa joessa.

Jään sulaessa jään reuna ja kohta, jossa joki laski mereen, siirtyivät vähitellen. Paikkaan, jossa joen suu sijaitsi pitkän aikaa, kertyi hiekkaa ja kiviä suuremmat kasat kuin muualle. Tällaisia kohtia Kerkkoossa ja lähialueilla ovat olleet Kallola, Kerkkoon koulun mäki ja Henttala. Runninrinteessä näkyvät hyvin kivet, jotka ovat kierineet pitkän aikaa jääkauden joessa ja hioutuneet pyöreiksi. Tukkilan kumpare ja Suitteenmäki ovat pienempiä jääkaudella syntyneitä mäkiiä, joiden sisällä on vierinkiviä ja harjusoraa.

Kevyemmät savihiukkaset liikkuiivat veden mukana pidemmän matkan ja laskeutuivat lopulta meren pohjalle. Nykyään Kerkkoon jokilaaksossa olevien peltojen pohja on tällaista jääkauden aikaista savista merenpohjaa.

Maa kohoaa merestä

Paksu jää oli painanut maan pinnan alaspäin. Meren pinta oli nykyistä korkeammalla. Noin 6000 vuotta sitten joki laski mereen Henttalan kosken kohdalla, ja Kerkkoon peltolaakso oli merenlahden pohjaa.

Jään sulamisen jälkeen maa on kohonnut hitaasti ja meri on vetäytynyt kauemmaksi. Maa paljastui Kerkkoossa ensimmäisenä Henttalanmäen kohdalla. Meren rannan siirtyminen Henttalasta Strömsbergin kosken kohdalle kesti noin 3000 vuotta.

Nykyään maa kohoaa Porvoon seudulla noin 2,5 millimetriä vuodessa.

Samalla kun meri vetäytyi, meren aallot sekoittivat merenpohjan savikerroksia. Näin Kerkkoon jokilaakson peltojen savimaasta tuli helpommin viljeltävää kuin mitä sisämaassa oleva savimaa on. Samaan aikaan uoma, jossa Porvoonjoki nykyäänkin virtaa, muodostui.

Välillä meren pinta pysyi pidemmän aikaa samalla korkeudella, ja sil-

ESIHISTORIA

Esihistoriallisella ajalla tarkoitetaan aikaa ennen kirjoitettuja muistiinpanoja. Etelä-Suomessa esihistoria jatkuu 1200– tai 1300-luvuille. Sisä-Suomessa vielä 1500-luku kuuluu esihistorialliseen aikaan.

KIVIKAUSI

Kivikaudella tarkoitetaan pitkää esihistoriallista aikakautta, jolloin ihmiset tekivät työkalut pääasiassa kivistä. Kivikausi jaetaan lyhyempiin ajanjaksoihin, jotka ovat saaneet nimensä käytettyjen työkalujen mukaan (esimerkiksi vasarakirveskulttuuri).

Koskenniemen tilalta läheltä nykyistä Strömsbergin siltaa löytyi 1950-luvun lopulla upea veneenmuotoinen kivikirves. (Museovirasto)

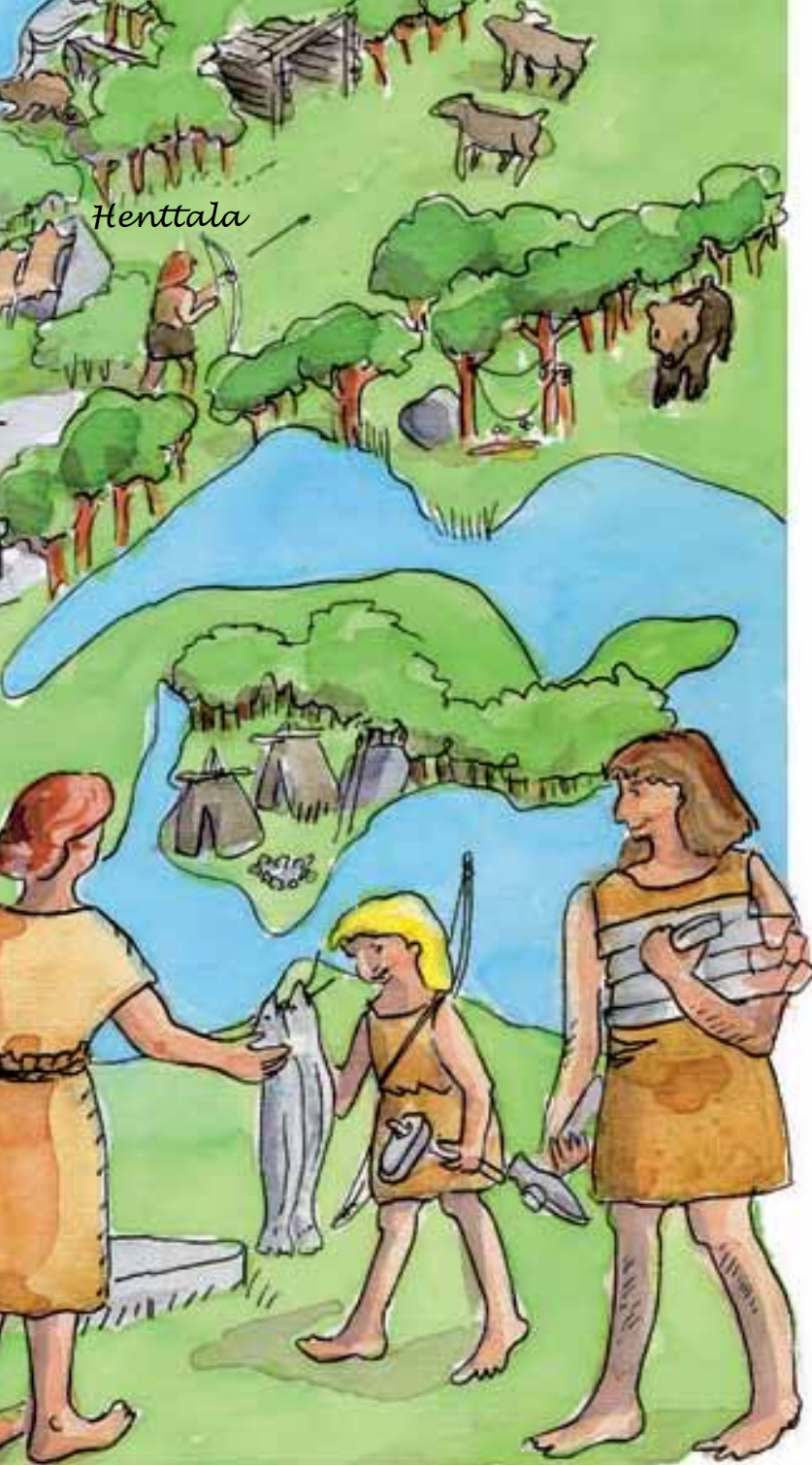

Tukkila

Suittenmäki

Koulunmäki

Tanhunmäki

loin aallot huuhtoivat rannoilta savea ja hiekkaa kivien ympäriltä. Tällaisia muinaisrantojen kivikoita näkyy esimerkiksi Tanhunmäen ja Suitteenmäen rinteissä.

Ihminen saapuu Kerkkooseen

Porvoonjokilaakson vanhimmat asuinpaikat on löydetty Lahden läheltä, jossa maa paljastui ensimmäisenä jääkauden jälkeen.

Koska kivikauden ihmiset hankkivat ruokansa pääasiassa merestä, he siirsivät asuinpaikkansa meren rantaan siirtymisen mukana jokivartta alaspäin. Ensimmäiset ihmiset saapuivat Kerkkooseen noin 8000 vuotta sitten, kun meri oli vetäytynyt ja maa paljastunut.

Kerkkoosta on löydetty Porvoon seudun vanhin asuinpaikka. Kylässä sijaitsee useita kivikautisia asuinpaikkoja.

Kivikauden ihmiset saivat ruokansa pääasiassa kalastamalla ja pyytämällä hylkeitä. He myös metsästivät ja keräsivät luonnonkasveja. He valmistivat työkalut kivistä, puusta ja luusta. Noin 6000 vuotta sitten ihmiset oppivat valmistamaan astioita savesta.

Kivikaudella nykyiset Kerkkoon jokilaakson pellot olivat merenrannan matalikoita ja rantaniittyjä. Ne olivat tärkeitä laitumia, joilta saatiin ruokaa eläimille, kun karjaa alettiin pitää noin 5000 vuotta sitten. Viljaa opittiin viljelemään Kerkkoossa noin 4000 vuotta sitten.

Kivikaudella ihmiset asuivat luultavasti majassa tai kodassa. He saattoivat vaihtaa asuinpaikkaa sen mu-

Kivikaudella iso osa nykyistä Kerkkoota oli edelleen meren pohjaa.

PIIKIVI

Pii on kivilaji, josta on helppo muotoilla teräviä esineitä kuten nuolenkärkiä ja kirveitä. Tästä syystä pii oli arvokasta raaka-ainetta kivikaudella. Suomen kallioperässä ei ole piikiveä. Lähimmät esiintymät ovat Karjalassa Äänisen rannoilla ja Itämeren etelärannalla, mistä piitä tuotiin Suomeen.

PRONSSI- JA RAUTAKAUSI

Pronssikaudella Suomessa käytettiin kivi- ja saviesineiden lisäksi pronssista tehtyjä esineitä, esimerkiksi kirveitä tai koruja. Pronssikauden jälkeen tuli rautakausi, jolloin ihmiset oppivat valmistamaan esineitä raudasta.

Henttalankosken rannasta on löytynyt 200-luvulta peräisin oleva keihäänkärki. Kuvan keihäänkärki löytyi Pikkulinnamäeltä. (Porvoon museo)

kaan, mistä ruokaa oli parhaiten saatavilla eri vuodenaikoina.

Kerkkoon kivikautisilta asuinpaikoilta on löytynyt kvartsia, piikiveä, kauniita kiviesineitä, saviastianpaloja, tulisijoja ja mahdollisia kodanpohjia. Esineitä tutkimalla on saatu tietää, että Henttalan asuinpaikkaa on käytetty koko kivikauden ajan eli tuhansia vuosia. Ei kuitenkaan tiedetä, onko paikka ollut yhtäjaksoisesti asuttu.

Pronssi- ja rautakausi

Pronssi- ja rautakaudelta peräisin olevia löytöjä on koko Suomessa paljon vähemmän kuin kivikaudelta olevia. Kukaan ei tiedä miksi.

Kerkkoosta noin 8 kilometriä etelään Porvoon Linnamäen vieressä sijaitsee kuitenkin yksi Suomen tunnetuimmista rautakautisista muinaisjäännöksistä. Se on Porvoon Pikkulinnamäen kalmisto. Sieltä on löydetty paljon pronssista tehtyjä koruja ja työkaluja. Pronssikaudella Pikkulinnamäki oli vielä meren saari.

Kalmisto on paikka, johon vietiin kuolleiden ihmisten ruumiit eli kalmat. Kalmistot olivat pyhiä paikkoja ja niitä kunnioitettiin. Nykyiset kalmistot ovat hautausmaita.

Kerkkoosta ei ole löydetty vielä pronssi- tai rautakautisia asuinpaikkoja, minkä vuoksi kylän elämästä tuohon aikaan ei voi sanoa montaa varmaa tosiasiaa.

Henttalankosken rannasta on kuitenkin löydetty rautakaudelta peräisin oleva keihäänkärki. Ei tiedetä, kuinka se on joutunut sinne: onko se kadonnut metsästäjältä, jäänyt sotaretkeltä tai seudulla liikkuneelta kauppiaalta vai onko se merkki Kerkkoossa olevasta rautakautisesta kalmistosta, jota ei vain ole löydetty.

Se tiedetään, että rautakauden alkaessa 2500 vuotta sitten meren ranta ja joen suu olivat siirtyneet Strömsbergin kosken kohdalle. Rautakaudella ihmiset saivat ruokansa edelleen pääasiassa kalastuksesta, mutta jonkin verran myös karjanhoidon ja maanviljelyn avulla.

On mahdollista, että Kerkkoossa on ollut pysyvää asutusta rantaniit-

tyjen läheisyydessä jo pronssi- ja rautakaudella.

Vanhimmista Kerkkoota koskevista säilyneistä papereista selviää, että 1500-luvulla seudulla oli jo Henttalan ja Strömsbergin kartanot, ryhmäkylä joen rannassa sekä kylän ympärillä peltoja ja niittyjä.

Muinaisjäännöksiä etsimässä

On varmaa, että Kerkkoossa on vielä paljon muinaisjäännöksiä, joita ei ole löydetty.

Kivikautiset asuinpaikat ovat usein hiekkaisilla etelärinteillä. Paras aika etsiä niitä on keväällä juuri sateen jälkeen, kun pelto on äestetty. Silloin valkeana hohtavat kvartsin sirpaleet, näkkileipää muistuttavat saviesineiden palaset ja kiviesineet erottuvat parhaiten. Esihistoriallisesta toiminnasta kertovat usein myös erilaiset kivikasat ja kuopat, joiden syntytapaa ei tunneta.

Pronssi- ja rautakauden löydöt ovat vaikeammin huomattavia ja hajoavat väärästä käsittelystä helpommin. Jos Kerkkoossa on pronssi- tai rautakauden asuinpaikka ja kalmisto, se on melko varmasti lähellä nykyisiä asuinpaikkoja peltoaukean piirissä. Pronssi- tai rautakautisesta asuinpaikasta tai kalmistosta voi kertoa musta tai rasvaiselta tuntuva maaperä.

Arkeologisten kaivauksien löytöjä Kerkkoosta: saviastian ja kvartsinpalasia. (Museovirasto)

Eliisa Jäntti löysi kyläyhdistyksen muinaiskävelyllä kivikirveen vuonna 2006. (Kerkkkoon kyläyhdistys ry)

MUINAISJÄÄNNÖS

tarkoittaa ympäristöön jäänyttä merkkiä elämästä ennen vanhaan. Muinaisjäännöksiä ovat esimerkiksi erilaiset rakennelmat ja niiden osat, kalmistot ja haudat sekä kalliomaalaukset.

JOS LÖYDÄT VANHOJA ESINEITÄ TAI RAKENNELMIA

Lain mukaan esihistorialliset löydöt kuuluvat Suomen valtiolle. Löydöistä pitää ilmoittaa Museovirastolle esimerkiksi vanhempien tai opettajan avulla.

HISTORIAALLINEN AIKA ALKAA

Entisajan savutuvat muistuttavat savusaunoja. Kerkkoossa savusaunan voi nähdä esimerkiksi Tukkilan tilalla. (Tea Itkonen)

Pysyvä asutus Kerkkooseen

Ensimmäiset varmat tiedot Kerkkoon kylän olemassaolosta ovat keskiajalta. Vanhimmassa säilyneessä asiakirjassa Kerkkoo on kirjoitettu 'Kerckoby'. Myöhemmin muita kirjoitustapoja ovat olleet Kärcko, Kärkkää, Kärcköö, Kierko ja Kiärkä.

Arvellaan, että Kerkkoon nimi perustuu suomalaiseen henkilön nimeen Kerkko tai saksalaiseen miehen nimeen Gerko.

Rakennuspaikan valinta

Menneinä aikoina asuinpaikka valittiin ympäristön mukaan. Paras paikka oli etelään päin viettävä hiekkapohjainen rinne, joka oli lämmin ja kuivui nopeasti. Asuinpaikan takana ja sivuilla oleva mäki suojasi talvella kylmiltä tuulilta.

Puhdas juomavesi on tärkeää. Siksi talo pyrittiin sijoittamaan lähelle lähdettä.

Satava vesi imeytyy maahan ja puhdistuu suodattuessaan hiekkaisen maaperän läpi. Kerkkoon hiekkaisen harjujen lähellä on useita lähteitä, joista talot saivat ennen vanhaan puhdasta vettä.

Tänäkin päivänä Kerkkoo on tärkeä pohjavesialue. Kerkkoon pohjavedenottoa sijaitsee Suitteenmäen eteläpuolella. Noin viidesosa porvoalaisista juo kerkkoolaista vettä.

Savutupa kotina

Ensimmäiset pysyvät rakennukset olivat savutupia ja aittoja. Ne rakennettiin parhaille paikoille.

Talot olivat erillään toisistaan viljelysten keskellä. Pellot ja metsät olivat kylien yhteisiä, ja niitä hoidettiin yhdessä.

Rakennukset tehtiin pääasiassa hirsistä. Ihmiset asuivat savutuvassa. Savutupa oli yksinkertainen nelikulmainen hirsikehikko. Siinä oli ovi, kivistä ladottu tulisija ja katon rajassa pieni aukko, räppänä, josta savu meni pois.

Tavaroita säilytettiin aitassa. Kerkkoossa on jäljellä monta aittaa talojen pihapiireissä.

Pellot, niityt ja laitumet

Aluksi pellot raivattiin sinne, mihin se helpoiten onnistui. Pellot olivat usein pieniä ja kaukana toisistaan. Vanhoilla viljelyvälineillä pystytettiin muokkaamaan vain pehmeitä hieta- ja hiekkamaita. Siksi nykyiset Kerkkoon jokilaakson saviset pellot olivat vuosisatojen ajan vain karjan laitumina ja luonnonniittyinä. Laitumista parhaita olivat rehevät tulvaniityt.

Joinakin vuosina kävi niin, että liika kuivuus tai sade, kylmät pakkasyöt kasvukauden aikana tai tuhohyönteiset pilasivat sadon. Ennen näin kävi helpommin, kun viljelymenetelmät eivät olleet niin kehittyneitä ja sato oli siksi herkempi kuin nykyään. Silloin ihmisten piti hankkia talveksi ruokaa keräämällä luonnonkasvien juuria, siemeniä, marjoja ja puun kuoren nilaa metsistä ja niityiltä.

HISTORIAALLINEN AIKA

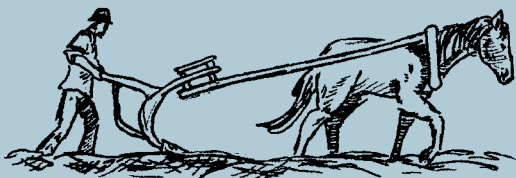
Historiallinen aika tarkoittaa aikaa, jolta on säilynyt kirjoitettuja muistiinpanoja.

KESKIAIKA

Keski-Euroopassa keskiaika alkoi 400-luvulta lähtien. Suomessa keskiaika alkoi ristiretkien jälkeen 1100-luvulla. Silloin Suomesta tuli osa Ruotsin kuningaskuntaa ja katolisen kirkon kulttuuripiiriä. Keskiaika päättyi Suomessa vuonna 1523, jolloin Kustaa Vaasasta tuli Ruotsin hallitsija.

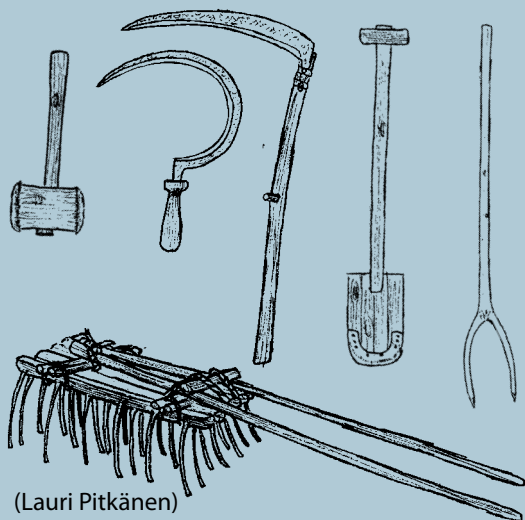
Aitat ovat vanhimpia säilyneitä rakennuksia Kerkkoossa. Ne voivat olla jopa 200 vuotta vanhoja. Tämä aitta on Hannulankujalla. (Kerkkoon Nuorisoseuran Kotiseutukuvasto I)

VANHOJA TYÖVÄLINEITÄ

Vanhat viljelyvälineet olivat yksinkertaisia. Koukkuaura teki viillon maahan. Puisella piikkiäkeellä ja jyrrällä pienennettiin maata. Nuijalla rikottiin peltojen savimöykyjä. Sirppiä käytettiin, kun leikattiin viljaa. Viikatteella niitettiin heinää. Kuokalla kaivettiin maata. Lapiot ja talikot olivat puuta.

Tehokkaammat apuvälineet alkoivat korvata vanhoja työvälineitä maataloudessa 1800-luvulta lähtien. Osaa vanhoista työvälineistä käytetään kuitenkin edelleen esimerkiksi kotien puutarhatöissä.

(Lauri Pitkänen)

Viljelykset aidattiin, sillä karja kulki kylää ympäröivissä metsissä ja niityillä vapaana ja olisi muutoin päässyt viljelyksiä sotkemaan. Paikoihin, joissa karja laidunsi, kehittyi lajirikas ympäristö. Karja söi kasveja valikoiden. Laitumet olivat aukeita paikkoja, ja niissä riitti valoa ja lämpöä myös vaativammille kasveille. Karja myös lannoitti maata.

Laidunpaikoilla oli paljon erilaisia kasveja ja hyönteisiä, jotka erosivat metsien eliölajeista. Nykyään tällaiset perinteisen maatalouden lajirikkaat elinympäristöt ovat Suomessa uhanalaisia. Kerkkoossa niitä on säilynyt muutama, kuten Tukkilan tilan rantalaidun ja Vähä-Ojalan tilan metsälaitumet ja kedot.

Ryhmäkylä ja sarkajako

Asutuksesta Kerkkoossa 1500-luvulla tiedetään vain vähän, sillä monet vanhat asiakirjat ovat hävinneet eikä jälkiä vanhoista rakennuksista ole löytynyt. Se kuitenkin tiedetään, että Kerkkoossa oli 11 tilaa. Esimerkiksi Rantala ja Henttala mainitaan vuodelta 1542 säilyneissä asiakirjoissa.

1600-luvun alussa Ruotsin kuningas määräsi, että koko valtakunnassa kaikki hajallaan olevat talot pitää siirtää tiiviiksi kyliksi. Kerkkooseenkin syntyi ryhmäkylä molemmiin puolin jokea.

Porvoonjoen länsipuolta kutsuttiin isoksi puoleksi, sillä siellä oli kahdeksan tilakeskusta. Joen itäpuolella oli kuusi tilakeskusta. Lisäksi nykyisen Tukkilan tilan kohdalla oli kaksi tilakeskusta, Koskenniemen kohdalla ja Henttalassa yksi tilakeskus.

Viljelykset sijaitsivat ryhmäkylän ympärillä ja niitä hoidettiin yhdessä. Kylän pellot jaettiin sarkoihin: jokainen tila sai oman saran kylän jokaiselta pellolta. Sillä pyrittiin tasapuolisuuteen, kaikilla tiloilla oli osuus hyvistä ja huonommista pelloista.

Sarkajaossa kylän jokaiselta pellolta annettiin jokaiselle talolle oma maa-ala eli sarka. Kuvitelmapiiirros Kerkkoon kylästä sarkajaon aikaan. (Tea Itkonen)

Humalaa tarvittiin oluen valmistukseen. Humalan käpyjä käytettiin myös tyynyjen pehmusteina ja niillä maksettiin veroja. (Lauri Pitkänen)

Kerkkoon kylän tiluskartta vuodelta 1732. Siinä näkyy peltojen sarkajako, niittyalueet ja talojen sijainti. Viljelyksiä ympäröivät aidat on myös merkitty karttaan. (Tukkila)

1500- ja 1600-luvulla viljeltiin etenkin ruista ja ohraa, mutta myös kauraa. Vehnää kylvettiin vain harvoin. Lisäksi kasvatettiin erilaisia vihanneksia kuten naurista, herneitä ja papuja sekä pellavaa ja humalaa.

1500-luvulla kerkkoolaiset tilat kuuluivat Porvoon kuninkaankartanon alaisuuteen. Se tarkoitti, että talonpojat maksoivat veroja Ruotsin kuninkaalle tekemällä päivätöitä kuninkaankartanossa tai antamalla omia tuotteitaan kuten viljaa, humalaa, kalaa tai pellavaa kartanolle.

Ruotsin kuningas antoi kuitenkin kerkkoolaiset tilat Strömsbergin kartanon rälssimaaksi vuonna 1579. Rälssimaa oli aatelisten omistamaa maata, jonka sai palkaksi sotimisesta. Aateliset eivät maksaneet rälssimaasta lainkaan veroja, vaan päinvastoin: he saivat kerätä veroja rälssimaalla asuvilta ihmisiltä.

Asia suututti kerkkoolaisia talonpoikia. Kerkkoolaisten mielestä he omistivat itse maansa, eivätkä he halunneet maksaa veroja aatelisille tekemällä päivätöitä Strömsbergin kartanossa. Tästä riidasta seurasi

useita oikeudenkäyntejä. Riita ratkesi, kun Ruotsin kuningas otti kaikki rälssimaat takaisin itselleen 1600-luvun lopussa.

Muut kerkkoolaiset tilat palautettiin takaisin kruunulle, mutta ei Henttalaa. Siitä oli tullut säteri. Säteri oli tila, jossa aatelinen asuu. Myöhemmin Henttalan omisti mm. Porvoon piispa, joka ei kuitenkaan asunut siellä itse, vaan tilaa hoiti maanvuokraaja, lampuoti.

Strömsbergin koskessa on sijainnut mylly, joka mainitaan ensimmäisen kerran vanhassa asiakirjassa vuonna 1541. Kysymyksessä on Suomen toiseksi vanhin tunnettu mylly. Historiantutkijat tosin arvelevat, että koskessa on ollut mylly jo aikaisemmin.

Myllyn omisti Strömsbergin kartano, mutta sitä saivat käyttää myös muut, jos he maksoivat myllytullia. Strömsbergin myllyllä kävivät myös Porvoon kaupungin kauppiat jauhamassa jauhoa myytäväksi sekä saariston asukkaat, sillä myllylle oli helppo tulla jokea pitkin.

Strömsbergin mylly on edelleen olemassa. Se siirrettiin pois vanhalta paikaltaan, kun koskeen rakennettiin pato ja voimalaitos vuonna 1919. Lisäksi Kerkkoon Grindasin (Koskenniemi) talolla on ollut oma mylly Strömsbergin kosken pohjoispuolella.

Tärkeitä keksintöjä

1700-lukua kutsutaan valistuksen ajaksi. Silloin ihmisten tiedot asioista lisääntyivät ja tehtiin monia elämää ja työntekoa helpottavia keksintöjä. Tällainen keksintö oli esimerkiksi kääntöaura.

Vanhoilla työvälineillä ei pystytty muokkaamaan savisia peltoja. Kääntöaura teki maahan viillon, nosti maata ylös ja käänsi sen. Käännön yhteydessä myös kova savimaa murtui. Maan väliin tuli rakoja, jolloin kasvien juuret pääsivät helpommin kasvamaan. Keksinnön ansiosta Kerkkoon jokilaakson savipohjaisia peltoja voitiin alkaa viljellä.

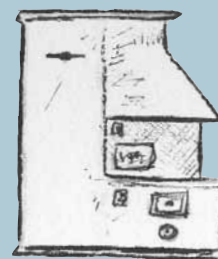
1700-luvulla opittiin tekemään taloon savupiippu ja paremmin lämmittäviä uuneja. Kerkkoolaisissa tuvilla on säilynyt useita vanhoja 1800-luvulla tiilestä muurattuja uuneja.

KERKKOON LINNOITUS

Kerkkoossa sijaitsee mielenkiintoinen kivirakennelma Tanhunmäellä. Historiantutkijat ajattelevat sen olevan vanha linnoitus. Linnoitus on paikalla, josta aikoinaan on ollut hyvä näköyhteys sekä ryhmäkylään että etelään Porvooseen vieville niityille. Ei tiedetä, miksi linnoitus on rakennettu. Se on ehkä rakennettu jonkin sotaväen yöpymistä varten tai sitten se on jäänyt keskeneräiseksi.

MYLLY

Viljan jyvät pitää jauhaa pienemmiksi ennen kuin niistä voi leipoa leipää tai keittää puuroa. Jauhaminen tehdään jauhinkivillä kotona tai myllyssä.

Vanha uuni. (Lauri Pltkänen)

ISOJAKO

Maanviljely oli hankalaa, kun kylän pellot oli jaettu sarkoihin. Pienellä pellolla jokaisen tilan sarka saattoi olla kapea, jolloin sen hoito oli vaikeaa. Pellot sijaitsivat usein ympäri kylää. Liikkuminen omien sarkojen välillä vei paljon aikaa.

Vuonna 1757 tuli voimaan laki, jonka mukaan kylän maat pitää jakaa uudelleen, jos yksikin kylän tilanomistaja sitä vaatii. Tarkoituksena oli koota jokaisen tilan viljelysmaat yhtenäiseksi pelloksi. Tätä kutsutaan isojaoksi.

Isojaon tekeminen aloitettiin Porvoon seudulla 1700-luvun lopulla. Monissa kylissä maan jakaminen kesti monta vuosikymmentä.

Kun tilan pellot oli liitetty yhteen, pellot saattoivat olla kaukanakin kylässä olevasta asuintalosta. Monet halusivat rakentaa kotinsa viljelysten lähelle, jotta matka viljelyksille ei olisi pitkä. Monta tilaa siirrettiin uuteen paikkaan: rakennukset purettiin, kuljetettiin uuteen paikkaan ja rakennettiin uudelleen. Kerkkoossa monet eivät halunneet muuttaa kauas kylältä ja siksi tiloja siirrettiin vähitellen.

Kerkkoossa isojaako saatiin lopullisesti valmiiksi 1910-luvulla. Sen seurauksena Kerkkoon vanha tiivis ryhmäkylä hajosi lopullisesti.

Myöhemmin huomattiin, että talojen siirtämisestä oli myös haittoja. Lasten koulumatkat olivat pitkiä ja sähkö- ja puhelinjohtojen vetäminen työlästä kaukana toisistaan olevien talojen välille. Naapureiden auttaminen ja tapaaminen saattoi olla pitkän välimatkan vuoksi aikaisempaa vaikeampaa.

Maatalous

Kerkkoossa mäkien päällä sijainneet tilat olivat pieniä verrattuna jokilaakson tiloihin. Myös tilojen maaperä oli erilaista. Jokilaakson laajoissa pelloissa oli savipohja, kun taas mäkien päällä pellot olivat hietaa ja hiekkaa, joka sopi hyvin juurikkaiden viljelyyn. 1800-luvulla perunasta ja sokerijuurikkaasta oli tullut tärkeitä viljelykasveja, joita myytiin toreilla ja markkinoilla. Sokerijuurikkaita myytiin myös Porvoon sokeritehtaalalle.

Maatalous tarvitsi paljon ihmisiä, sillä kaikki työt tehtiin käsin. Ensimmäisiä koneita (esimerkiksi niitokoneita) alkoi tulla 1800-luvun lopussa. Ensimmäisissä koneissa ei ollut moottoria, vaan hevonen veti niitä. Hevosia käytettiin yleisesti maatalojen töissä 1950-luvulle asti.

Traktoreita alettiin hankkia maataloille 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeniä. Ensimmäiset traktorit Kerkkooseen tulivat Lampilan, Hannulan ja Lassilan tiloille.

Venäläisestä kartasta vuodelta 1870 näkee, että Kerkkoon jokilaaksossa olevan vanhan ryhmäkylän lisäksi oli syntynyt kyläkeskus ylös koulun mäelle ja Henttalanmäelle. Osa tiloista ei sijainnut tiiviissä kylässä, vaan yksinään viljelysten keskellä. Tällaisia tiloja olivat mm. Rantala, Järvelä, Peltola ja Kakkuri.

Työssä maatilalla

Kaksi kerkkoolaista, Leena Johansson ja Jorma Simola, kertovat tekemistään maatilán töistä näin.

Karjaa hoitamassa

Lapsena kävin kuusi vuotta kansakoulua. Minusta tuli karjako, kun ensin harjoittelin karjanhoitoa yhden vuoden Hannulan tilalla Vihdissä ja sitten opiskelin puoli vuotta Järvenpään maatalousnormaalikoulussa 1940-luvun alussa. Sen jälkeen aloitin työt Henttalan tilalla.

Minulla oli navetassa apuna kaksi karjanhoitoharjoittelijaa. Me menimme aamulypsylle viiden aikaan. Ensin lehmille annettiin ruokaa: väkirehua, tuorerehua ja heinää. Sitten lehmien utareet puhdistettiin pyyhkimällä ne lämpimään veteen kastetulla rätillä ja sen jälkeen ne lypsettiin käsin. Jos hyvin kävi, yhdestä lehmästä tuli maitoa 40 litraa päivässä.

Lypsyn jälkeen siinä aamuseitsemän aikaan kävimme aamiaisella. Sen jälkeen menimme takaisin puhdistamaan lehmät ja siivoamaan navetan. Samalla ruokimme myös siat, lampaat ja kanat. Työt tulivat valmiiksi siinä yhdeksän maissa.

Navettaan mentiin uudelleen iltapäivällä kolmen-neljän aikaan ja tehtiin samat työt kuin aamullakin. Illalla yhdeksän aikaan käytiin tarkastamassa, että navetassa oli kaikki hyvin. Joskus kävin vielä yötarkastuksella puolen yön aikaan.

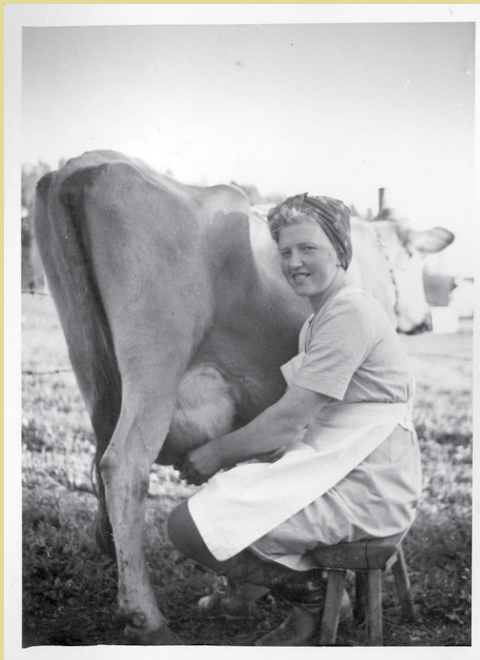
Kesällä lehmät olivat yötä päivää ulkona laitumella. Silloin heräsimme aamulla jo neljältä, koska ensin piti hakea hevoset jokirannasta ja ajaa niillä lehmien kesälaitumelle. Laidun oli parin kilometrin päässä. Lehmät lypsettiin laitumella ja maito tuotiin tonkissa kotiin.

Työasu lehmiä lypsettäessä oli valkoinen essu ja päässä valkoinen liina. Loppujen lopuksi ajateltuna se oli aika järjetön asu navettatöihin!

Emännät kysyivät minulta usein, että mikä minun salaisuuteni on, kun en koskaan haise navetalle. Minä pidin päässäni kahta liinaa: työasuun kuuluva valkoinen liina oli alla ja värillinen liina sen päällä. Silloin hiukset eivät ruvenneet haisemaan navetalle.

Sitten myöhemmin Henttalaan ostettiin lypsykone. En aluksi käyttänyt sitä: rasvasin vain sen ja vein aittaán säilytykseen. Se harmitti harjoittelijoita. Jonkin ajan kuluttua opettelin kuitenkin käyttämään sitä.

Olin mukana monissa lypsykilpailuissa. Kilpailuissa arvioitiin nopeutta ja puhtautta. Voitin Uudenmaan alueen lypsystemstaruuden, mutta en Suomen mestaruutta, sillä niissä kilpailuissa lehmä heitti sarvelaan heinätupon maitoämpäriini. Se harmitti minua kovasti, sillä palkintona olisi ollut hopeinen kahvikalusto. Tanskassa olleissa kilpailuissa vuonna 1950 voitin lypsämisen Pohjoismaiden mestaruuden.

Leena Johansson (syntynyt vuonna 1924) lypsämässä.